

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

Tematikus parkok a turizmus rendszerében

Kalandparkok modellje induktív szemléletben

PhD-értekezés tézisei

Jónás-Berki Mónika

Témavezető:
Dr. Aubert Antal
tanszékvezető, egyetemi docens

Pécs, 2010

A doktori iskola címe: PTE Földtudományok Doktori Iskola
Vezetője: Dr. Dövényi Zoltán DSc
egyetemi tanár, a földrajz tudomány doktora
PTE TTK Földrajzi Intézet, Magyarország
Földrajza Tanszék

A doktori témacsoport címe: Turizmusföldrajz
Vezetője: Dr. Trócsányi András PhD
tanszékvezető, egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

Az értekezés tudományága: Turizmusföldrajz
Témavezető: Dr. habil. Aubert Antal CSc
tanszékvezető, egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi Intézet, Turizmus
Tanszék
intézetigazgató
PTE IGYFK Gazdaságtudományi Intézet

1. Bevezetés

Az elmúlt közel hatvan év alatt a turizmus a világgazdaság egyik leggyorsabban fejlődő szektorává vált, miközben alapvető belső strukturális változásokon ment keresztül. Az új típusú attrakciók – többek között a tematikus parkok – megjelenése a hagyományos értékrendet átalakította, a rendszer középpontjába, a termék lényegi elemévé az élményszerzést helyezte, mely túllépett a megelőző korszakokra jellemző pihenés, kikapcsolódás igényén. Népszerűségüket jól mutatja, hogy ma a világ leglátogatottabb attrakciói között tartjuk számon őket, ám mind a nemzetközi, mind a hazai tudományos igényű kutatások még csak érintőlegesen foglalkoztak vizsgálatukkal.

Korunk turizmusában a tematikus desztinációk egy olyan fejlődési irányvonalat képviselnek, melyek hosszú távon is versenyképes kínálattal tudnak jelen lenni mind a nemzetközi, mind a hazai turisztikai piacon. Az egy téma köré épülő létesítmények komplexitásra törekvése a látogatói – a turista – elégedettséget növelhetik, hosszú távon is megalapozva a sikeres működés kereteit. Napjainkra a tematikus attrakciók differenciálódása figyelhető meg, korunk legjelentősebb képviselői a tematikus utak és a tematikus parkok közül kerülnek ki. A tematikus parkok esetében a témaválasztás alapvetően eltérő parktípusok kialakulását eredményezi, melyben a motivációs struktúrában lezajló változásoknak alapvető szerepe van. Ma a kultúra központú mellett a természetföldrajzi alapokon nyugvó témák is jelen vannak. A turisztikai piac keresleti oldalán tapasztalható trendek között a szabadidő aktív eltöltésének igénye is egyre nagyobb arányban fogalmazódik meg, melyhez ideális helyszínt nyújtanak a dolgozatban vizsgált kalandparkok.

A kalandparkok a turizmus új típusú attrakciói közé tartoznak, a nemzetközi és a hazai keresleti trendek további növekedésüket és elterjedésüket valószínűsítik. A tematikus parkok speciális típusaként a mesterséges vonzerők közé soroljuk őket, ám kapcsolatuk a természeti környezettel intenzívebb, mint a klasszikus parkok esetében. A kalandparkok is a szórakoztatást és a fogyasztói élmény biztosítását tűzik ki célul, de a funkciók köre a játékelem-kínálat alakításával bővíthet, gazdagodhat. Magyarországon is több ilyen park működik, melyek egy-egy játékelemre specializálódnak vagy komplex kínálatot építenek ki. Mindkét típus lehet sikeres, mely számos gyakorlati példával igazolható. Disszertációmban a hazai kalandparkok piacának legjelentősebb szereplőit kívánom megvizsgálni, melyek éves látogatószámukkal régiójuk vezető aktív turisztikai attrakciói közé tartoznak. Az összetett termékstruktúra kialakítása számos kapcsolódó szolgáltatás bevonását eredményezi a turisztikai szektor mellett a közvetlenül és a közvetetten kapcsolódó ágazatokból, mely lehetőséget teremt az idegenforgalom oly sokszor hangsúlyozott multiplikátor hatásának érvényesüléséhez.

2. Célkitűzések

A disszertációban a turizmus új típusú attrakciói közül a tematikus parkok működésének, illetve ennek egyik speciális típusának – a kalandparkok – induktív kutatási módszeren alapuló elméleti modelljének megalapozását tűztem ki célul.

A dolgozat szakirodalmi bázisát a turizmus alapfogalmainak számító erőforrás, vonzerő, attrakció és desztináció fogalomköre alkotja. A parkok a termék- és attrakciófejlesztés számos modellértékű innovációja révén a leglátogatottabb turisztikai létesítmények, míg erőforrásigényük is a hagyományos vonzerőktől/attrakcióktól eltérő sajátosságokat tükröz. Így *annak ellenére, hogy a fenti fogalmak a rendszer alapjainak tekinthetőek, egyrészt a szektor folyamatosan változó és fejlődő struktúrája, másrészt a tematikus parkok speciális jellemzőinek kimutatása szükségessé teszik a sajátos viszonyrendszer vizsgálatát.* A tematikus parkok modelljének átfogó értékeléséhez elengedhetetlennek tartom a *turizmus és turizmusföldrajz alapfogalmainak összefoglalását, szintetizálását és azok továbbfejlesztését.*

A tematikus parkok virágkorának tekinthető 1960-as évektől a parkok számának növekedése mellett differenciálódásuk is megindult. *Hipotézisem szerint a motivációs struktúra változásának döntő szerepe volt ebben a folyamatban. Kutatási problémaként merül fel az utazási motivációk és a tematikus park típusok összefüggéseinek rendszere, másrészt korunk tematikus parkjai kínálati és keresleti jellemzőinek, változásának várható trendjeinek vizsgálata, melyek meghatározzák a tematikus parkok lehetőségeit, fejlődésük irányait.* Céлом elemezni, *hogy mely tényezők befolyásolják a parkok megjelenési formáit, felépítésüket illetve a földrajzi környezet szerepét ebben a folyamatban. Bár a parkok turizmus rendszerbeli elhelyezésére a nemzetközi szakirodalom alapján már találhatunk kezdeményezést, de az megmarad a nemzetközi és a klasszikus parkok szintjén. A dolgozat feladatának tekintem a hazai jellemzők adaptációját a modellbe, mely egyben rávilágít hazai speciális szerepkörükre is.*

Magyarországon a tematikus parkok Nyugat-Európához képest csak jelentős időbeli késéssel jelentek meg, melynek keresleti, de leginkább a kínálati oldalhoz kapcsolódó okai vannak. *Hazai piacuk jelentősen eltér a nemzetközitől, melyben a természeti, társadalmi és gazdasági környezetnek van alapvető szerepe. Künduló hipotézisem szerint a parkok általános létesítési és működtetési jellemzői alapján hazánkban a fejlett térségek attrakciói közé tartoznak, ahol a turisztikai kínálat kiépítettségén túl a látogatók, és a helyi lakosság által generált kereslet egyaránt kiemelt szerepet kap. Amennyiben a parkok fejlett térségekhez kapcsolódnak, akkor más termékekhez hasonlóan a területkiegyenlítő hatásuk is kérdésessé válik. Ennek ellenére hazai területfejlesztési- és turizmuspolitika a 2000-es évek eleje óta felfigyelt a parkok által indukált hatásokra, melyet időbeli folyamatában kívántam bemutatni a támogatási rendszereken keresztül.*

A kalandparkok a tematikus parkok piacának legfiatalabb szereplői, de ennek ellenére rendkívül gyorsan bővült kínálatuk. A nemzetközi szakirodalom is csak érintőlegesen foglalkozik velük, míg a hazaiak tudományos szintű vizsgálata még meg sem indult, holott a turisztikai attrakciók országos/regionális hatókörű szereplői. *A disszertáció harmadik logikai egységében a kalandparkok működésének elméleti és gyakorlati aspektusát kívánja a szerző elemezni.* Előzetes feltételezésem szerint *a kalandparkok minőségileg – szerepkörükben – többet kínálnak, mint a tömezturizmusra épülő vidámparkok vagy aquaparkok, mely az integratív funkcióik alapján is bizonyítható.* A témakör elméleti alapjainak felvázolása után a gyakorlati megvalósulás jellemzőit esettanulmány keretében *kívántam elemezni, melyet Magyarország legnagyobb kalandparkjainak bevonásával végeztem el. Kiemelt szempontként szerepelt a parkok telepítési tényezői között a földrajzi tér egyes szféráinak a szerepe, illetve azok kölcsönhatásának vizsgálata, mely egyben a kalandparkok tipizálására is lehetőséget teremt.*

3. Alkalmazott módszerek

A dolgozat elkészítésének sajátossága, hogy egy olyan témakör tudományos igényű vizsgálatára irányul, melynek a gyakorlatban már működő megoldásai vannak. A tematikus parkok modelljét megalapozó kutatások még teljes egészében hiányoznak a hazai kutatások köréből, bár létjogosultságukra piacuk gyors növekedése közvetlenül is rámutat.

A disszertáció elkészítése során alkalmazott módszereket a hazai társadalomföldrajzban elterjedt primer és szekunder bontásban mutatom be. A dolgozatban a másodlagos mellett primer kutatási módszerek is hangsúlyosan szerepeltek annak érdekében, hogy pontos elemzést és értékelést tudjak elvégezni a hazai tematikus parkok működésének jellemzőiről, a turizmusban betöltött szerepükről.

3.1. Szakirodalom és elméleti megalapozás

A *szekunder források* a disszertációban a téma szakirodalmi feldolgozásának alapját képezték. Ennek keretében került sor a vonzerő, az attrakció és a desztináció, mint alapfogalmak definiálására, majd azok kritikai elemzésére a nemzetközi és hazai szakirodalom áttekintésén keresztül. Az elméleti megalapozás kitér az értekezésben használt fogalmak közötti kapcsolat tisztázására. Bár a turizmusban általánosan használt alapfogalmakról van szó, mégsem egyértelmű értelmezésük. A témával foglalkozó *nemzetközi szakirodalom* áttekintésében a *nemzetközi szakkönyvek* mellett a *tudományos folyóiratokat* (Tourism Management, Journal of Business Research, Journal of Travel Research, Travel&Tourism Analyst, Annals of Tourism Research) kell kiemelnünk. A külföldi szakirodalom bár részletesen foglalkozik a kalandturizmussal, de kevésbé annak parkokban megjelenő változatával, a kalandparkokkal. A tematikus parkok hazai szakirodalmi nagyon szűk, hazánkban mindössze egy-egy szerző foglalkozott mindeztáig a téma feldolgozásával. A *szakirodalmi feldolgozásban* a témához kapcsolódó és a komplex megközelítéshez szükséges kapcsolódó tudományágak egyes területeinek vizsgálatát is be kívántam vonni, így például a rekreáció-elméletet vagy a közgazdaságtan területéről a menedzsment és marketing elmélet alapjait. A széles látókört és a multidiszciplinaritást a turisztikai kutatásokban elengedhetetlen tartom, mert maga az idegenforgalom is interszektorális jellemzőkkel bír, így nem lehetséges egy tudományág kutatási eredményeinek felhasználása.

A disszertáció elkészítése során a parkok bemutatásához, piaci helyzetelemzésükhöz csak nemzetközi szinten állnak rendelkezésre hivatalos *statisztikák*, melyeket a TEA¹ és ERA² rendszeresen publikál. Az adatgyűjtés során minden esetben a legfrissebb adatokat kívántam bemutatni és ahol lehetséges, ott az időbeli és területi változást is szemléltetni.

3.2. Primer kutatás

A disszertáció elkészítése során a vizsgálati eljárásokban a *kvitatív* és a *kvantitatív* módszereket párhuzamos alkalmazására törekedtem. A *kvantitatív kutatás* *szolgáltatói kérdőíven* alapult, míg a *kvitatív* *személyes megkérdezésen, mélyinterjúkn és megfigyelésen,*

¹ TEA: Themed Entertainment Association

² ERA: Economic Research Associates

terepbejárás. A felmérés adatainak feldolgozását számítógépes, statisztikai módszerekkel végeztem el.

Kérdőíves felmérés

Az értékezés célkitűzésében megjelölt kérdések és hipotézisek vizsgálata céljából *kérdőíves felmérést* folytattam le és annak outputjait értékeltem ki. A kalandparkok létesítésének, működtetésének és üzemeltetésének jellegzetességeit a hazai létesítmények körében lefolytatott *kérdőíves felmérés* keretében dolgoztam fel.

A dolgozatban a komplex kínálattal rendelkező parkok működési jellemzőit kívántam megvizsgálni, mivel ezek lehetnek azok a parkok, melyek akár önálló desztinációként is megjelenhetnek a turisztikai piacon és elsődleges attrakcióként működhetnek. *Komplex kínálat* alatt *legalább három különböző játékelem*, valamint *legalább egy kapcsolódó turisztikai szolgáltatás meglétét* határoztam meg minimumfeltételként. A fenti kritériumoknak a pécsi Mecsextrém, a gyöngyösfalui Holdfényliget, a sástói Oxygen Adrenalin és a balatonfűzfői Serpa Kalandpark felelt meg. A kínálati oldal analízise érdekében *sztenderdizált kérdőívet* alakítottam ki, melynek keretében komplex nézőpontból vizsgáltam meg a parkok kialakítását, működését, belső struktúrájukat és a külső – térségi – kapcsolatrendszerüket egyaránt.

Az *adatok kezelésére* az MS Excell programot használtam, míg a *térképek és ábrák elkészítése* Corel Draw szoftverrel történt. A grafikus illusztrációk – ábrák és térképek – szerepe az illusztráláson túl a modellalkotást szolgálta.

Mélyinterjú készítés, terepbejárás

A *mélyinterjú módszerét* a parkok menedzsmentjének megkérdezése során alkalmaztam. A sztenderd kérdőív az összehasonlíthatóságot alapozta meg, míg a mélyinterjúk a helyi jellegzetességekre, sajátosságokra világít rá. *Terepbejárás* során több, az összehasonlító elemzésben szereplő hazai parkot felkerestem működésük során. Megfigyeléseket tudtam tenni a működtetéssel kapcsolatos folyamatokról, problémákról, kritikus pontokról.

4. Eredmények

4.1. Turisztikai erőforrások, vonzerők, attrakciók és desztinációk fogalma és kapcsolatrendszer

A disszertáció első részében a turizmus kínálati oldalának alapfogalmait vizsgáltam meg, így a turisztikai erőforrások, vonzerők, attrakciók és desztinációk összefüggéseit. *Az egyes fogalmak, alkotóelemek közötti interdependens kapcsolat jelentőségére, az egymásra építkezés szükségességére már itt fel kívánom hívni a figyelmet, mely a tematikus parkok kialakításának, sikeres működésének alapelve lesz.* Megállapításaim alapján az erőforrások turisztikai szempontú átfogó értékelésének minden termék- és fogadóképesség-fejlesztés alapját kell képeznie, mely a fenntartható turizmus kialakításának is a bázisát jelenti. *Véleményem szerint a vonzerő és az attrakció fogalmát el kell választani egymástól. A folyamatszempoléletet preferálom, melyben első lépés a vonzerő megléte, míg a transzformációs – fejlesztési – folyamat eredménye az attrakció. A desztinációk esetében a térségzempoléletű megközelítést tartom megalapozottnak, mely szerint egy adott térben összekapcsolódó turisztikai*

kínálatok összessége. Míg az elméleti modellekben a fenti fogalmak szétválaszthatóak, addig a valóságban ezek gyakran átfedik egymást.

A disszertáció első elméleti fejezetében a vonzerő, az attrakció és a desztináció fogalmát oly módon kívántam oly módon bemutatni, hogy az a parkok rendszertani elhelyezését és jellemzőinek meghatározását segítse. *A tematikus parkok olyan turisztikai attrakciók, melyeknél a vonzerő, mint alapadottság megfoghatatlan. A vonzerőt a téma és azt feldolgozó játékelemek és ride-ok testesítik meg. Önmagában vonzerő attrakció nélkül ebben az esetben nem létezik, mely az egyik speciális jellemzőjük.* A parkok turizmuselmélet szempontjából másik fontos tulajdonságuk, hogy *önálló desztinációt képezhetnek*, mely akár több napos programlehetőséget is kínál a látogatók számára. Önmagában a játékelemek nem elegendők a sikeres működtetéshez, kapcsolódó szolgáltatások szükségesek a látogatók teljeskörű kiszolgálásához, melynek egy következő lépcsőfoka lehet a valódi desztinációként történő megjelenésük. *Összességében a tematikus parkok a vonzerő, attrakció és desztináció fogalmát egyszerre képviselik, mely egyben kihívás is a létesítmények tervezői és üzemeltetői számára.*

4.2. Tematikus parkok a turizmusban

A disszertáció témájául választott tematikus attrakciók az egyik legjelentősebb termékfejlesztési irányvonalat képviselik a világ turizmusában. Az alábbi táblázatban kívántam összegezni a tematikus kínálatok két legjelentősebb irányvonalának és tematikus parkoknak és a tematikus utaknak főbb jellemzőit. Magyarországon a termékfejlesztéshez kapcsolódó fogalmak gyakran összemósódnak, ezt tisztázandó a klasztert és az élményláncot is beemelttem a táblázatba, mely rámutat arra, hogy milyen jellegű tevékenységek állnak a középpontban.

1. táblázat: A tematikus attrakciók, a klaszter és az élménylánc összehasonlítása

	Tematikus park	Tematikus út	Klaszter	Élménylánc
A fejlesztés földrajzi jellege	pontszerű	vonalmenti	hálózatos	vonalmenti / hálózatos
A fejlesztés földrajzi kiterjedése	település	kistérség/ régió/ország / nemzetközi	regionális	kistérség / régió
Jellemző termékek	aktív turizmus örökségturizmus	örökségturizmus, bor és gasztronómia, épített örökség, vallási turizmus	egészségturizmus kulturális turizmus, ökoturizmus lovasturizmus borturizmus	változó, a termékek összekapcsoló- dását jelenti
Szereplők	gazdasági társaságok (for- profit és ritkán non-profit)	gazdasági társaságok (általában non-, ritkábban for- profit szféra)	gazdasági társaságok (non- és for-profit szféra egyaránt)	Gazdasági társaságok (non-és for- profit szféra egyaránt)
Együttműködés területe	nem jellemző	vonzerő / attrakció / szolgáltatások	módszertani együttműködés termékfejlesztés	Általános termék- fejlesztés

Forrás: saját szerkesztés

A tematikus attrakciók egyik kiemelt szereplője a tematikus parkok, a kezdeti időszakban főképp rekreációs és kikapcsolódási célt szolgáltak, míg az idegenforgalom fejlődésével turisztikai célpontokká váltak. A 20. század második felét a tematikus parkok korszakának is nevezhetjük a turizmusban. *Mindeközben a parkok kínálata is jelentősen átalakult, mely a legszemléletesebben az új típusok megjelenésében és elterjedésében figyelhető meg. Így a klasszikus szórakoztató parkok mellett megjelentek előbb a nyitott majd a fedett aquaparkok, később az örökség- és a kalandparkok. Az újgenerációs parkok kialakulását keresleti oldalon a motivációs struktúra átalakulása generálta és segítette.* A parkok fejlődési pályájának speciális jellemvonása, hogy a nagyméretű parkok létrejötte időben megelőzte a kisebbeket. A legnagyobb parkok a tömegturizmus keresletéhez kapcsolódnak, mely egyben biztosítja hosszú éveken és évtizedeken át több tízmillió nagyságrendű vendégforgalmat. Emellett Nyugat-Európa legnagyobb kiterjedésű és népességű országaiban találhatjuk meg a legkedveltebb parkokat, melyek a helyi keresletre épültek.

Hosszú ideig a tematikus parkokat azon ember alkotta attrakciók közé soroltuk, melyek a legmesterségesebbeknek minősülnek, mert a földrajzi tértől függetlenül szinte bárhol megépíthetők a világon, még a témaválasztásuk is univerzális lehet. Ez az állítás ma a Disneylandek és annak követői esetében valóban igaz, de az új típusok a helyi adottságokhoz annál gyakrabban nyúlnak vissza, illetve arra építik a terméket. *Így elmondható, hogy témaválasztásukban ugyan kevésbé függenek a helyi erőforrásoktól, ám telephelyválasztásuk során a helyi természeti-társadalmi-gazdasági környezet annál fontosabb szerepet kap. Másrészt a parkok egyedi kínálatát a helyi adottságokra alapozott termékfejlesztés teremti meg.*

A tematikus parkok piacára máig a koncentráltág jellemző, bár az elmúlt időszakban kisebb parkok kialakításának is tanúi lehetünk. A klasszikus szórakoztató- és annak vizes változatát jelentő aquaparkokra továbbra is a nagy méret jellemző, addig az örökség-, de legfőképp a kalandparkoknál a kisebb méretűek megjelenése is megfigyelhető. *Ez a folyamat véleményem szerint azáltal magyarázható, hogy a szórakoztató- és aquaparkok tőke- és folyamatos tőkepótlás/visszaforgatás igénye a legnagyobb, míg a megtérülés követelménye szigorú, mert általában magántőke áll a háttérben.*

A tematikus parkok összetett vonzerő- és motivációs struktúrája teszi lehetővé, hogy a szórakoztatás, mint központi funkció mellett több járulékos funkciót lehet kiemelni, melyek az egyes parkok megkülönböztetett státuszát biztosítják. *A Maslow-i szükséglet-hierarchia magasabb szintjei felé tolódik el a parkok gyors bővülése, bár a látogatók száma alapján továbbra is a tömegturizmusra és az alapszükségletek kielégítésére koncentráló létesítmények helyezkednek el az első helyen. A tematikus parkok legújabb típusai közül az örökség- és a kalandparkok a szórakoztatás mellett a felsőbb szükséglet-szinteket célozzák meg.* A posztfordista turizmus változásaira – például a keresletorientáció fokozódására – a kínálati oldalon a fejlesztések irányainak változtatásával reagálnak.

2. táblázat: A tematikus parkok funkciói

Funkciók	Parkok típusai		
	Szórakoztató park és aquapark	Örökségpark	Kalandpark
Szórakoztatás, kikapcsolódás	+	+	+
Rekreáció	+	+	+
Egészséges életmód népszerűsítése	- / +	-	+
Identitásformálás, erősítése	-	+	-
Oktatás/nevelés	-	+	+
Csoportfejlesztés	-	-	+
Önmegvalósítás, teljesítőképesség határainak kipróbálása	-	+ / -	+

Forrás: saját szerkesztés

A tematikus parkok különböző típusai az eltérő szükséglethierarchia szintek igényeit célozzák meg, így akár az alacsonyabb, de akár a magasabb szinteket. A helyi adottságokból fakadó témaválasztás és az azt feldolgozó attrakciómenedzsment alkalmazásának módszerei mind az alapszükséglettel érkezők, de a komplexebb, magasabb követelményeket támasztó turisták számára is kielégítő szolgáltatást kínálhatnak. A bővített Maslow piramisból kiindulva a 3. táblázat mutatja be az egyes hierarchia szintekhez társítható utazási motivációkat és az azokkal megfeleltethető tematikus park típusokat. Az alábbiak alapján logikai kapcsolat figyelhető meg a megcélzott hierarchiaszint és tematikus parkok kialakításának időbeli sorrendisége között.

3. táblázat: Maslow szükséglethierarchiája és a tematikus parkok kapcsolatrendszere

Maslow hierarchiarendszer	Motiváció	Tematikus parkok kapcsolata a hierarchiamodellel
Fiziológiai szükségletek	Üdülés, pihenés, kikapcsolódás	Aquaparkok, vidámparkok
Biztonság	A test, a szellem és a lélek egyensúlya, egészsége.	Aquaparkok, kalandparkok
Valahová tartozás, szeretet	Társadalmi csoporthoz való tartozás	Örökségparkok
Megbecsülés	Szakmai és társadalmi elismerés	Kalandparkok
Önmegvalósítás	Saját képességeink határait felfedezni	Kalandparkok
Tudni és érteni	Ismeretszerzés	Örökségparkok, kalandparkok
Esztétika	A szépség értékelése, keresése	Örökségparkok, kalandparkok

Forrás: Aubert A. 2006 alapján saját szerkesztés

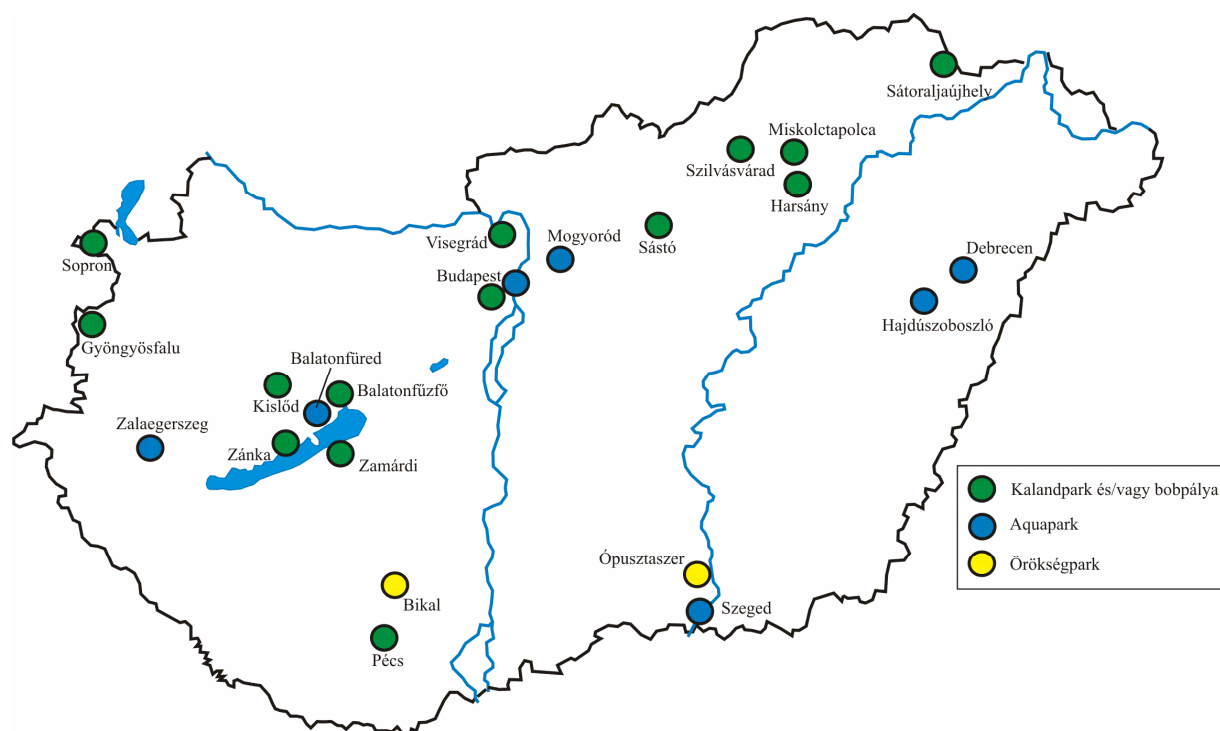
A tematikus parkok keresletére az összetettség jellemző, valamennyi parkra jellemző célcsoportok mellett egy-egy típusra jellemző speciális szegmensek is megtalálhatóak. Keresletük sokszínűségét növeli, hogy a turisták, kirándulók mellett visszatérő vendégként a helyi lakosok is megjelennek. A játékok, szolgáltatások, programok kialakításánál figyelembe kell venniük a különböző szegmensek igényeit.

Tematikus parkok Magyarországon

Magyarországon a tematikus attrakciók kialakulását a pénzügyi erőforrások hiánya mellett a társadalmi értékrendszer és életmód változásának a megkésettisége is hosszú ideig hátráltatta. Hazánk a társadalmi-gazdasági fejlődés, az értékrendszer és a fogyasztási cikkek vonatkozásában jelenleg a „gazdasági csoda” és „a posztmateriális társadalom” közötti átmenet jegyeit mutatja, ám sajátosan gazdasági csoda nélkül. Ezzel szemben a pályázati rendszerek a szabadidő és turizmus vonatkozásában a nyugat-európai minták alapján az élménytársadalomra jellemző fejlesztési irányokat támogat. Így mind a rekreáció, mind a turizmus vonatkozásában a kereslet a tematikus kínálatok felé fordul el.

A hazai tematikus parkok piaca még fejletlen, kevés szereplője van. Legismertebbek az aquaparkok, melyek vízi szórakoztatóparkként működnek, pályázati támogatási rendszerek már a 2000-es évek eleje óta ösztönözték kialakításukat. Az aquaparkok mellett ma legnagyobb számban kalandparkok üzemelnek, melyek a disszertáció szűkebb témáját is képezte. A parkok szektorának fejlődését hátráltatta és részben ma is hátráltatja a hazai turizmusra jellemző tőkeszegénység, az alacsony fizetőképes kereslet, a támogatások hiánya.

1. ábra: Tematikus parkok Magyarországon

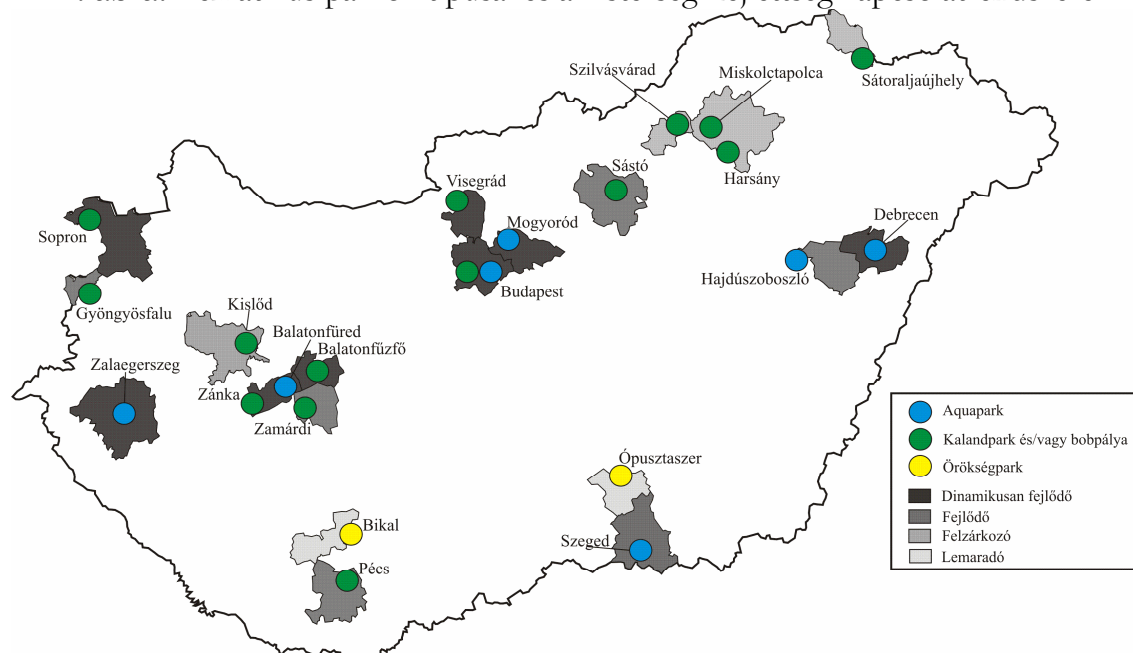
Forrás: saját szerkesztés

A tematikus parkok kialakítása és működtetése szorosan összefügg a társadalmi-gazdasági fejlettséggel, melyet a hazai parkok térbeli elhelyezkedése is igazol. Kínálati oldalról a parkok tőkeintenzív jellege a park létesítésének és fenntartásának költségeiben is megnyilvánul. Más tőkeintenzív turisztikai termékekhez képest a társadalmi-gazdasági környezet szerepét és fejlettségét felértékeli, hogy egészen az elmúlt évekig pályázati források sem támogatták a kalandparkok létesítését. Keresleti oldalról a társadalmi-gazdasági háttér szerepét növeli, mert a parkok látogatóinak jelentős része a helyiek és

környékbeliek közül kerülnek ki, akik évente bizonyos rendszerességgel keresik fel a létesítményt. A turisztikai szektor magasabb motivációs szintjére épülő létesítmények a fogyasztói piac közelébe települnek, mely szintén a fejlett régiók, kistérségek adottságait és környezetét feltételezi. Az alábbi térkép a *tematikus parkok* – illetve annak egyes típusai – és a *kistérségek fejlettségének kapcsolatrendszerét* mutatja be. Két park kivételével valamennyi létesítmény legalább *felzárkózó*, de inkább *fejlődő* vagy *dinamikusan fejlődő* kistérségekben helyezkedik el.

Összességében a fentiek alapján megállapítható, hogy a tematikus parkok területfejlesztő hatása mind jövedelem, mind foglalkoztatás multiplikátorban megjelenik, de területkiegyenlítő erőt csak csekély mértékben azonosíthatunk. A turisztikai termékek differenciált területi koncentrációt csökkentő hatása a tematikus parkok szintjén is megerősítést nyer, melyben a pályázati rendszerek idézhetnek elő változást.

2. ábra: Tematikus parkok típusai és a kistérségi fejlettség kapcsolatrendszere

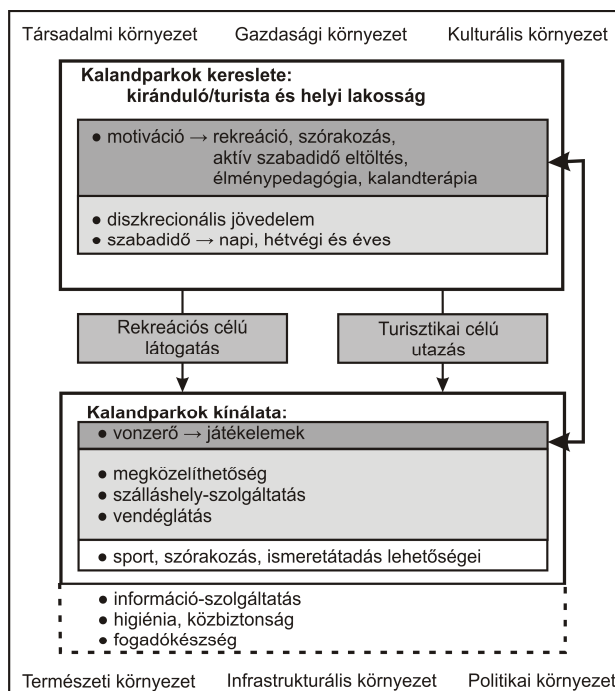
Forrás: saját szerkesztés

4.3. A kalandparkok működési modelljének és annak gyakorlati megvalósulásának vizsgálata

A tematikus parkok – köztük a kalandparkok – speciális helyzetűek a turizmus rendszerében. Egyrészt az *attrakció és a desztináció szerepét egyidőben képesek betölteni. A parkok desztinációvá válását a kapcsolódó szolgáltatások mind gyorsabban bővülő köre alapozza meg, mely komplex termékcsoomag kialakítását teszi lehetővé. A jelentősebb turisztikai vásárlóerővel és tőkeerős turisztikai szolgáltatókkal rendelkező gazdaságokban a kalandparkok desztinációvá válása megfigyelhető, míg hazánkban ez a folyamat még csak most indult meg.*

A parkok vizsgálata során a Lengyel M. (1992) nevéhez fűződő *turizmus rendszere modell* a *kalandparkok termékjellemezőivel* került módosításra. A *keresleti oldalon* parkok a turisztikai céllal érkező látogatók mellett a rekreáció funkciójával is kiegészítésre került, míg a *kínálati oldalon* a termék egyes elemeinek struktúrája is ábrázolásra került. Az új szemléletmód lehetővé teszi, hogy komplex megközelítés alapján vizsgáljuk meg a parkok és a földrajzi környezet kapcsolatrendszerét.

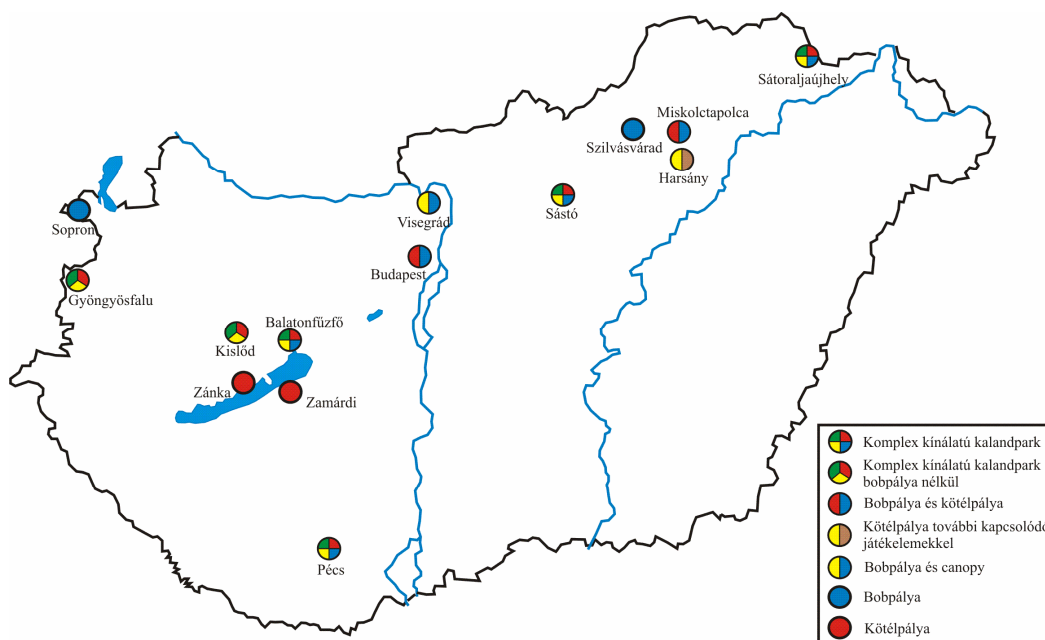
3. ábra: Kalandparkok a turizmus rendszerében

Forrás: Lengyel (1992) alapján módosítva a szerző

Magyarországon erősen koncentrált a kalandparkok jelenléte. A *természeti környezet adottságai* közül a domborzat jellege erősen befolyásolja a parkok elhelyezkedését, illetve a *megközelíthetőségi szempontok* mellett a *turisztikai pozíció*, illetve a *nagyvárosok/agglomerációs zónák közelsége* is meghatározó. A komplex kínálattal rendelkező parkok a szuburbán zónákba, míg az egy-két játékelemből álló létesítmények *idegenforgalmilag kiemelt övezetekhez* kapcsolódnak.

4. ábra: Kalandparkok Magyarországon

Forrás: saját szerkesztés

A *kalandparkok kereslete* hazánkban is összetett, mely a kínálati komplexitás és/vagy specializáltság következménye. A parkok egy része egy-egy játékelemre összpontosít, ahol a kereslet egy adott csoportjának megjelenése a jellemző, míg a nagyobb, komplexebb kínálati portfóliójuk révén differenciált keresletorientációt valósítanak meg. A kalandparkok *klasszikus keresleti szegmensei az osztálykirándulások, üzleti vendégek (corporate látogatók), családok, baráti társaságok (4. táblázat). A filozófiát a játékelemeknek is támogatniuk kell, a megcélzott célcsoport igényeinek megfelelő kínálati portfóliót kell kialakítani.* Elsősorban urbánus térségekben a turisták/kirándulók mellett a helyi lakosok is rendszeresen látogathatják a parkot, mely fontos szempont lehet az üzemeltetés és fejlesztés területén.

4. táblázat: A kalandparkok felkeresésének motivációja a főbb célcsoportok esetében

Piaci szegmens	Kalandpark felkeresésének motivációja	Maslow-i szükséglet hierarchia szintjei	
Osztálykirándulások	Tudás-, ismeretszerzés, szemléletformálás, élménypedagógia	Tudás-, ismeretszerzés	Önmegevalósítás, teljesítőképességünk határainak megismerése
Corporate látogatók (üzleti vendégkör)	Közösségformálás	Érvényesülés, szakmai előremenetel, siker és ismertség a hivatásban	
Családok	Szórakozás, aktív kikapcsolódás, szemléletformálás	Szórakozás, kikapcsolódás	
Baráti társaságok	Szórakozás, aktív kikapcsolódás		

Forrás: Aubert A. – Jónás-Berki M. 2009

A célcsoportok párhuzamos jelenléte a kalandparkokban mind a fejlesztés, mind az üzemeltetés feladatait és szempontrendszerét befolyásolja, így például a szolgáltatásportfóliót, a kapcsolódó szolgáltatások körét. Az elsődleges célcsoportok fogyasztási jellemzőit, magatartását az *5. táblázat* foglalja össze.

5. táblázat: A kalandparkok potenciális elsődleges célcsoportjainak fogyasztási jellemzői

Helyi lakosság	Kirándulók/turisták szabadidős turizmus keretében	Corporate vendégkör (üzleti vendégkör)
<ul style="list-style-type: none"> • Rövidebb tartózkodási idő, • Koncentrált játékhasználat, • Rendezvények, • Alacsonyabb mértékű kapcsolódó szolgáltatás igénybevétel, • Visszatérő/elkötelezett látogatók, • Egyéni és csoportos látogatók 	<ul style="list-style-type: none"> • Hosszabb tartózkodási idő (nap, fél nap), • Kiegyenlített játékhasználat, • Kapcsolódó szolgáltatások iránti igény magasabb, • Első, de gyakran tapasztalt látogatók, • Egyéni és csoportos látogatók 	<ul style="list-style-type: none"> • Hosszabb tartózkodási idő (nap/fél nap), • Park „kibérlése” vállalati napok keretében, • Rendezvények, • Szervezett programok, • Magas minőségű kapcsolódó szolgáltatások igénye, • Első és visszatérő vendégek, • Csoportos látogatók

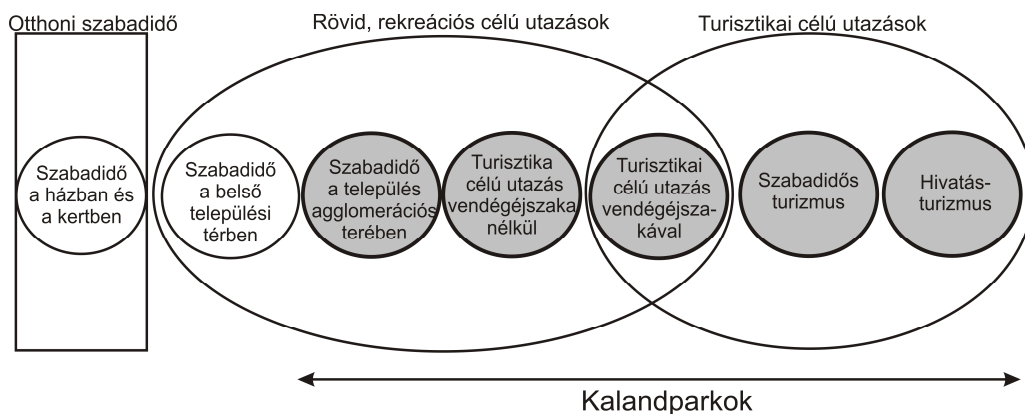
Forrás: saját szerkesztés

A kalandparkok legfontosabb jellemzőjének tartom – és legnagyobb előnyüknek egyben – kínálati rugalmasságukat, mely lehetővé teszi, hogy több célcsoport számára minőségi, komplex és élményteli szolgáltatásokat nyújtanak. *A tömegturizmust képviselő klasszikus tematikus parkokkal szemben szemléletükben, működésük filozófiájában elmozdulnak az alternatív turizmus felé. A dolgozatban bemutatott integratív funkciók rámutatnak arra, hogy egy magasabb fejlettségi szintet képviselnek a hagyományos parkokkal szemben, mely egyben sikerességük és népszerűségük alapjait is képezik.* A kalandparkok integráló szerepének vizsgálata során a keresleti, kínálati jellemzőiket, működési modellje alapján került elemzésre. Megállapítható, hogy az összetett szerkezetnek, funkcióknak köszönhetően a parkok integratív jellege több dimenzió mentén értelmezhető:

- *kalandpark, mint a turista – helyi lakosság találkozási pontja,*
- *tömegturizmus és fenntarthatóság, természetközeliség,*
- *park, mint turisztikai attrakció és desztináció,*
- *szórakoztatás, oktatás és nevelés, közösségformálás,*
- *szuburbán rekreációs funkciók.*

Az integratív funkciók közül a tézisekben a szuburbán rekreációs funkciót emelném ki, mely rámutat arra, hogy a fenti térségekben elhelyezkedő kalandparkok egyszerre turisztikai és rekreációs terek. *A parkok a rekreáció fogalmában a sportrekreáció, míg a turizmus területén az aktív turizmus fogalmához kapcsolódnak. A parkok tereinek széleskörű használhatóságát a turizmuson belül a szabadidős és hivatásturizmus tereihez történő besorolhatóság is megalapozza.*

5. ábra Kalandparkok a turisztikai és a szabadidőterek földrajzi tipizálásában

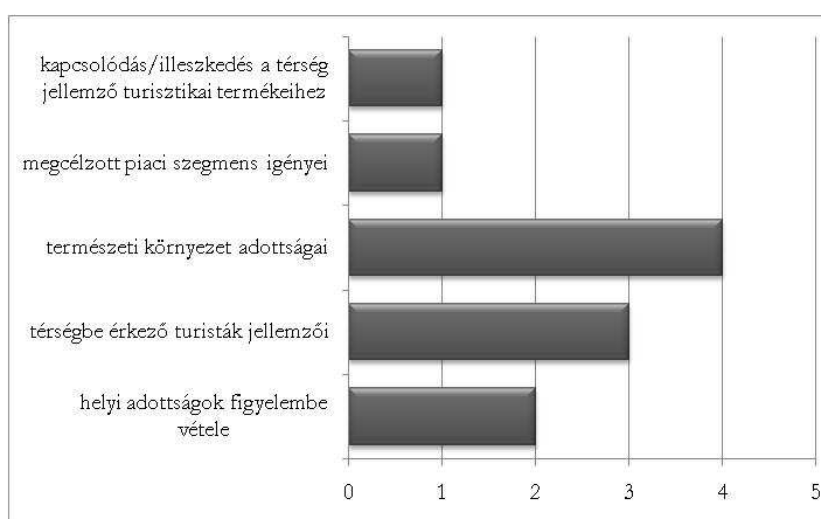
Forrás: Monheim 1979 és Aubert A. 2005 után módosítva Jónás-Berki M. 2009

A kalandparkok Magyarország szuburbán térségeiben, illetve idegenforgalmi centrumtérségeiben találhatóak. Az urbánus térségekben megjelenő rekreációs folyamatokat elősegíti a kistérségek gazdasági stabilitása, a fizetőképes kereslet megléte. *A kalandparkok legtöbb esetben a településkörnyéki övezethez kapcsolódnak. Az agglomerációs, agglomerálódó térségek és település-együttesek központi települései a fizetőképes kereslet alapját képezik. A parkok barnaövek megújítására is alkalmasak, a funkcióváltás révén a helyi közösség és térsége életminőségének, korszerű turisztikai és rekreációs kínálata révén a társadalmi és gazdasági helyzetének javítását egyaránt szolgálja.*

A disszertáció *esettanulmányi* részében a kalandparkok működésének és jellemzői a tematikus parkok elméleti modelljébe beépítésre kerültek, mely a kalandparkok modelljének és tipizálásának alapját képezi induktív szemléletben. A tézisekben a vizsgálati szempontok közül a szerző véleménye alapján a legfontosabb jellemzők kerültek kiemelésre, mely a kalandparkok modelljének felépítésében is kulcsszerepet kapnak.

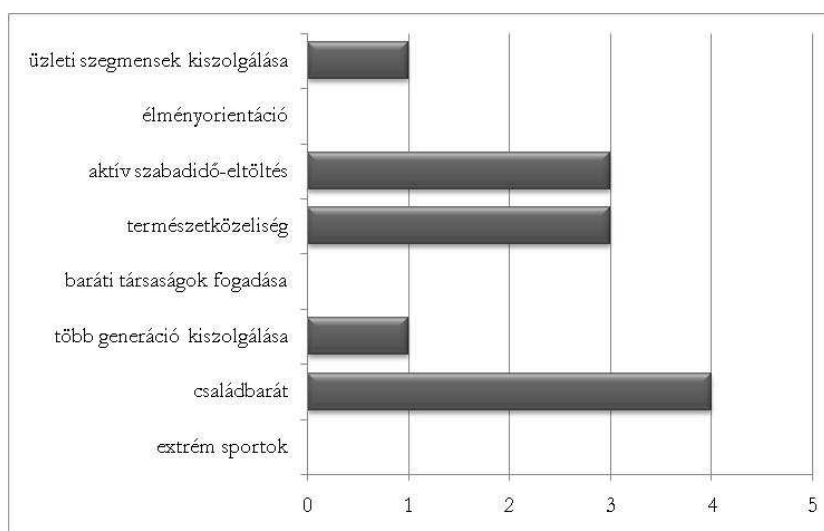
A kalandparkok egyik legfontosabb jellemzőjének tartom – mely egyben alapvetően megkülönbözteti őket a klasszikus tematikus parkoktól – a *természeti környezet kiemelt szerepét a termékben*. Ez az előzetes hipotézis a kérdőíves felmérés során bizonyítást nyert két kérdésre adott válaszban is, így a kialakítás során figyelembe vett szempontok között (6. ábra) és a működési filozófiában (7. ábra) egyaránt.

6. ábra: A park kialakítása során figyelembe vett legfontosabb szempontok

Forrás: A kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

7. ábra: A park működési filozófiája (3 leggyakrabban említett)

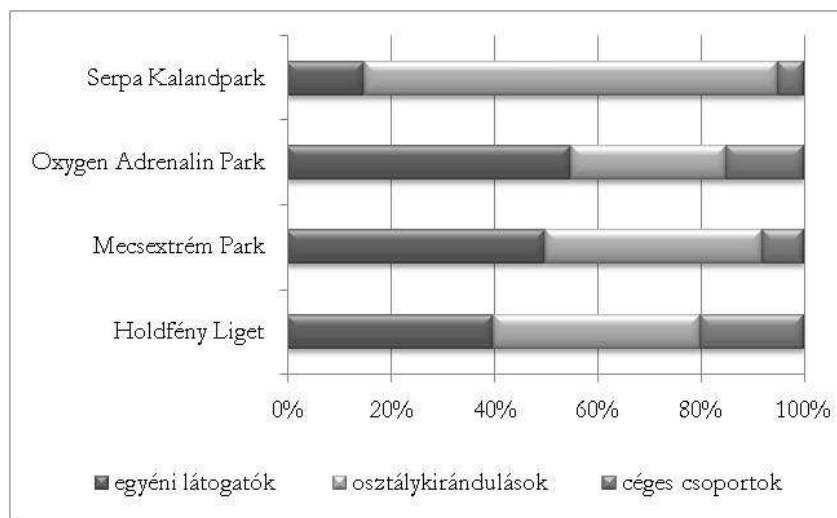

Forrás: A kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

A kalandparkok másik speciális jellemvonása, a kereslet összetettsége is beigazolódtott a kutatásba bevont komplex kínálatú parkokban, melyeket az egyéni látogatókon kívül az osztálykirándulások

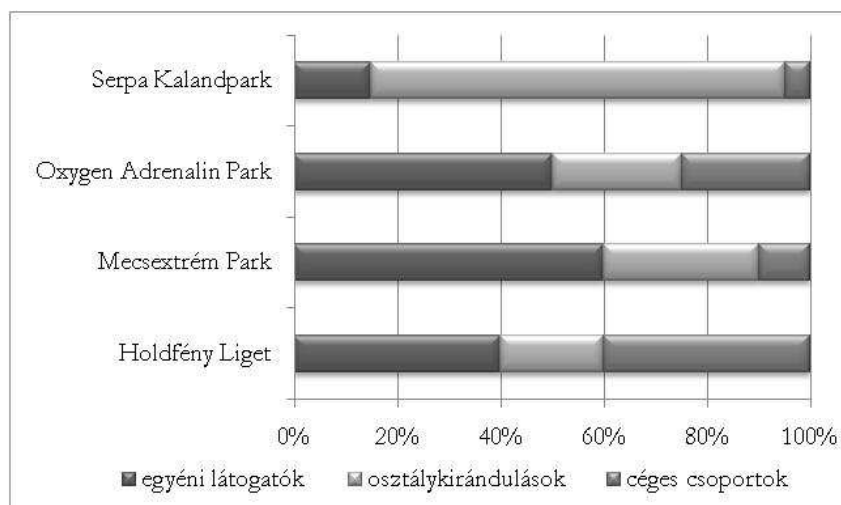
révén az ifjúsági turizmus és a céges csoportok révén a hivatásturizmus helyszínének is tekinthetjük. Az egyes célcsoportok eltérő arányban vannak jelen a látogatószámban (8. ábra) és az árbevételben (9. ábra) képviselt arányuk alapján.

8. ábra: Kalandparkok keresletének összetétele a látogatók számának arányában

Forrás: A kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

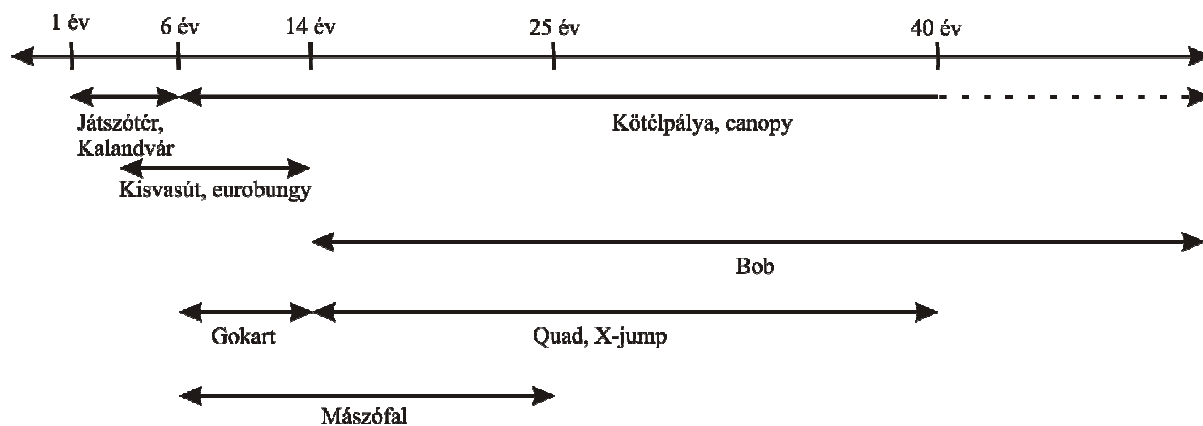
9. ábra: Kalandparkok keresletének összetétele a bevételek arányában

Forrás: A kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

A kalandparkok kínálata jelentősen befolyásolja a vendégkör összetételét. *Az egyes játékelemekhez – bár általában több korosztályt is megszólítanak – meghatározható az a korcsoport, amely számára a legtöbb élményt tudják nyújtani (10 ábra).* A kérdőíves felmérés adatai alapján egyértelműen látható, hogy a legkedveltebb játékelemek közé tartozó kötélpálya alkalmazható a legszélesebb körben. Ezzel is indokolható az a hazánkban is megfigyelhető trend, hogy kizárólag kötélpályákból álló létesítmények nyílnak meg, például Challenge Land (Budapest), Zamárdi Kalandpark (Zamárdi).

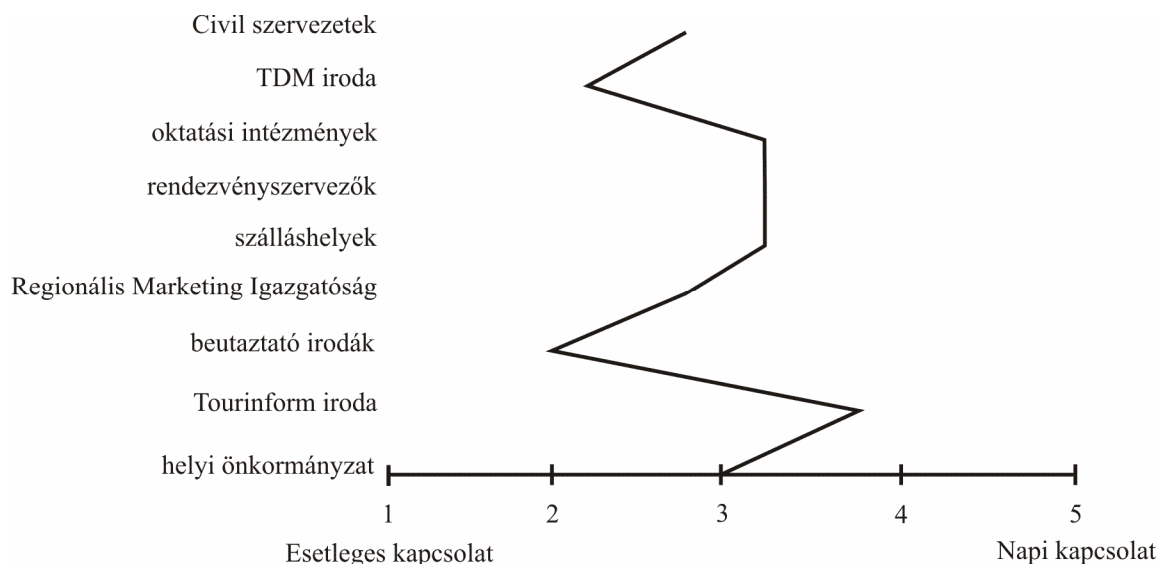
10. ábra: A legtöbb élményt nyújtó játékelemek a kalandparkok egyes korosztályai esetében

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján

A kalandparkok az egyik legfiatalabb szereplőjeként a hazai turisztikai piacnak, az egyik legdinamikusabban fejlődő attrakciótípust alkotják. A tematikus parkok modelljének egyik kritikus és vitatott pontja a *külső kapcsolatrendszer kialakítása* a helyi/térségi turisztikai szolgáltatókkal. A turizmus oly sokszor kiemelt multiplikátor hatásának érvényesüléséhez a népszerű attrakciókon túl minden igényt kielégítő szolgáltatói kínálat szükséges. A partneri kör másik csoportját az elosztási csatorna részét képező szervezetek alkotják, így a rendezvényszervezők, a beutaztató irodák és a regionális marketingigazgatóságok (11. ábra).

11. ábra: A kalandparkok külső kapcsolatrendszere

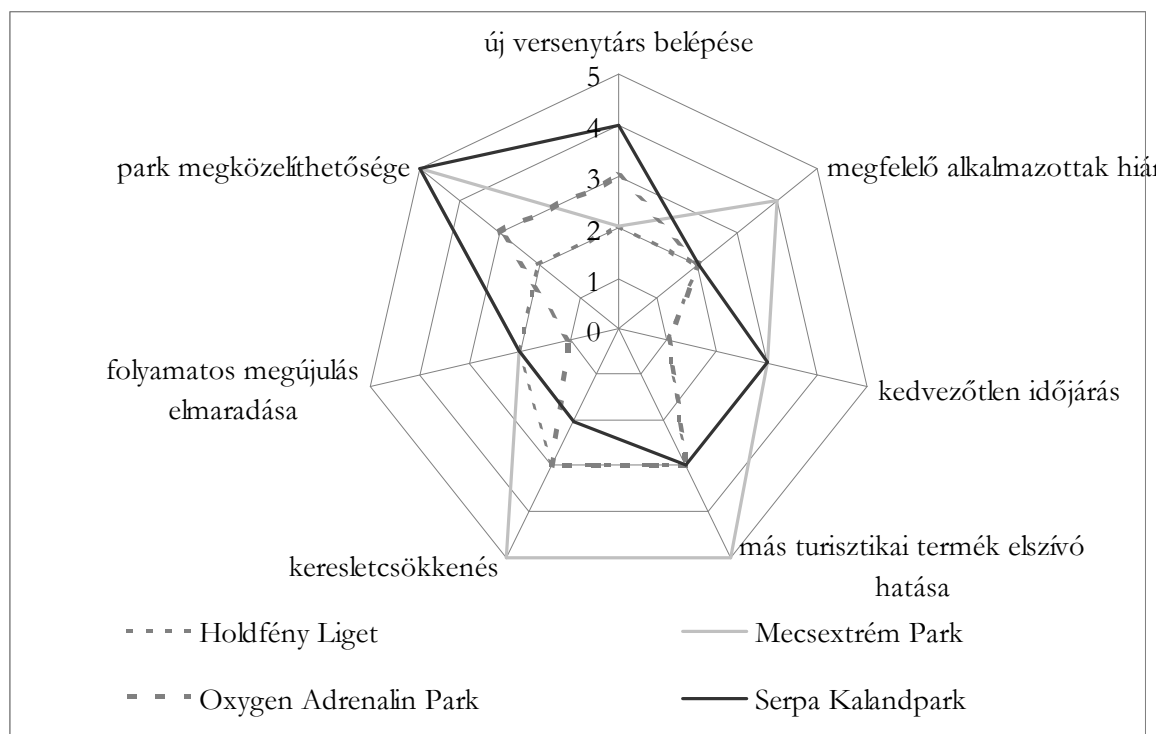
Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés

A hosszú távú stratégiai fejlesztési irányok között valamennyi park az első helyre sorolta a *folyamatos megújulás* követelményét. Legegyszerűbb módja az évenkénti új játékelemek bevezetése. Valamennyi parknál megfigyelhető ez a törekvés, mely azon túl, hogy új – első – látogatásokat eredményez, a parkot már korábban felkereső vendégeket is újabb visszatérésre ösztönzi. A meglévő mellett az új játékelemek *új célcsoport* megnyerését is megalapozhatják, a második helyen jelölték meg a piacbővítés

fontosságát. A stratégiai fejlesztési irányok között a *kapcsolódó szolgáltatások bővítése*, meglévő minőségének fejlesztése is szerepel, mely a *szálláshelyekre* és a *vendéglátásra* koncentrálódik.

A parkok közép és hosszú távú tervezése során értelmezni és értékelni kell azokat a *kockázati faktorokat*, melyek veszélyeztethetik a működés biztonságát és fenntarthatóságát (13. ábra). Az alábbi ábra azokat a tényezőket tartalmazza, melyek minden park esetében valós kockázati elemként minősítettek. *Beigazolódtott, hogy a működésük eredményességében a legjelentősebb kockázatot a folyamatos megújulás elmaradása veszélyezteti, mely a visszatérő vendégek és az első látogatók számában is csökkenéshez vezetne.* Összességében a második helyre tehetjük a *kedvezőtlen időjárásnak* a veszélyét, de a válaszok nagyon eltérnek egymástól, melynek magyarázata a park külső környezetében és keresleti jellemzőiben keresendő. A turisztikai szektor és egy-egy létesítmény sikere a *humán erőforrás minőségi és mennyiségi jellemzőivel* közvetlen kapcsolatban áll, melyet a kérdőíves felmérés is igazolt, mert a *megfelelő alkalmazottak hiányát* a parkok átlagosan a harmadik helyre sorolták. A kockázati elemek között a negyedik helyen szerepel az *új versenytárs belépése* a piacra. Bár a hazai piac növekedési fázisban található, ám *bizonyos térségekben már egy-egy koncentráció figyelhető meg.* A parkok hatókörét *regionálisnak, komplex termékstruktúra esetén országosnak* minősíthetjük. Így ma egy-egy térségben már a *kínálat telítődését* figyelhetjük meg, például az *Északi-középhegység Bükk-térségében* vagy a *Balaton keleti medencéjében*.

12. ábra: Kockázati faktorok a parkok működésének fenntarthatóságában

Forrás: A kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerkesztés

4.4. Kalandparkok fogalom-, modellalkotása és tipizálása

A tematikus parkokra vonatkozó elméleti megközelítések és a disszertációban induktív módszerrel feldolgozásra kerülő esettanulmányok alapján a kalandparkokra vonatkozó fogalom- és modellalkotásra, valamint a hazai kalandparkok tipizálására vállalkoztam.

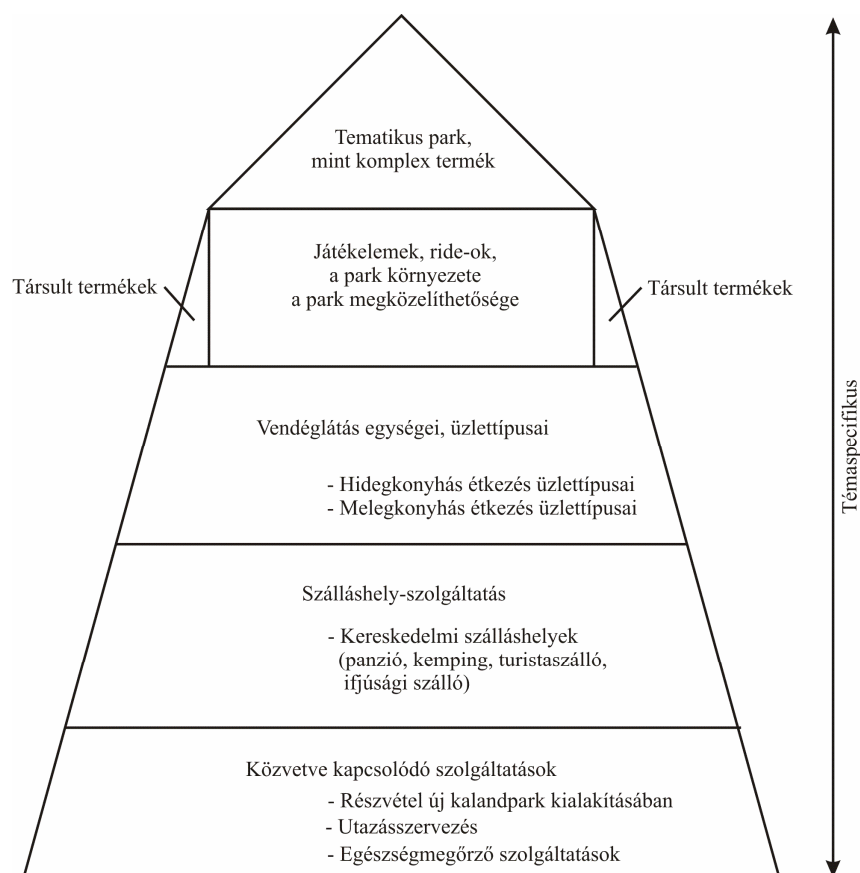
Fogalomalkotás

A tematikus parkok alatt a Puczko L. – Rátz T. (2002) által hivatkozott Medlik, S. (1996) értelmezését tekintetem kiindulópontnak, míg a kalandparkoknál az elméleti és a gyakorlati megvalósulásuk, jellemző jegyeik alapján az alábbi definíciót javaslom: *a kalandparkok olyan természeti adottságokra építkező tematikus parkok, melyek a turisztikai funkción túl rekreációs funkciót is betölthetnek, magasabb szükséglet-hierarchia szinteket megcélözva. A park olyan játékelemekből épül fel, melyek a látogatói aktivitást feltételezik, ezen keresztül valósítva meg eredeti céljukat, az élményen alapuló kikapcsolódást és ismeretszerzést.*

Modellalkotás

A kalandparkok modellépítésének alapja a terméket alkotó egyes elemek lesznek, melyekben közös elem a témaspecifikum, mely szervesen összeköti a szolgáltatásokat és valódi desztinációvá fejlesztheti a parkot. A 12. ábra mutatja be logikai sorrendben és egymásra építve a fejlesztési irányokat.

13. ábra: A tematikus park (kalandpark) attrakciófejlesztésének modellje

Forrás: saját szerkesztés

Az alábbi táblázatban kívántam összefoglalni a tematikus és a kalandparkok legfontosabb jellemzőit és a két típus között fennálló legjelentősebb különbségeket.

6. táblázat: A tematikus parkok és a hazai kalandparkok jellemzőinek összefoglalása

Ismérvek	Tematikus parkok	Kalandparkok
Funkció	szórakoztatás, kikapcsolódás	szórakoztatás, kikapcsolódáson túl oktatás, ismeretterjesztés
Kapcsolódó szükséglet-hierarchia szint	alapvető, biológiai szükségletek	az alapvető biológiai túl magasabb szintű pszichológiai szükségletek
Vonzóerő	ride-ok, játékelemek	játékelemek
Látogatás jellege	Passzív	aktivitás vár el a látogatótól
Vonzóerő alapja	mesterséges, a földrajzi tértől független	természeti adottság
Jegyrendszer	one-day-fee	differenciált árképzés
Nyitvatartás	szezonális	szezonális
Turisztikai funkciója	attrakció és desztináció	attrakció

Forrás: saját szerkesztés

Kalandparkok tipizálása a földrajzi tér és a kínálat komplexitása alapján

A kalandparkok a mesterséges vonzóerők közé sorolandók, de kialakításukat és működésüket a földrajzi tér természeti-társadalmi-gazdasági szférájának speciális struktúrája alapozza meg. A kérdőíves felmérés egyértelműen bizonyítja, hogy a kalandparkok legfontosabb telepítési tényezője a természeti környezet, mely azonban önmagában nem bizonyul elegendőnek a fenntartható működéshez. Így a társadalmi és gazdasági adottságok, fejlettség bizonyos szintje és jellege váltja ki a parkok megjelenését. A hazai kalandparkok elhelyezkedése alapján az alábbi típusok azonosíthatók:

- komplex kínálati összetételű, nagy- és középvárosi térhez kapcsolódó parkok,
- komplex kínálati összetételű, természeti környezet bázisú idegenforgalmi centrumokhoz kapcsolódó parkok,
- egy-egy játékelemre specializálódó nagy- és középvárosi szabadidőparkok,
- egy-egy játékelemre specializálódó, idegenforgalmi centrumokhoz kapcsolódó parkok.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a hazai kalandparkok a nagy- és középvárosok mellett az idegenforgalmi központokhoz kötődnek, mely a működési környezetüket és jellemzőiket is meghatározzák (például jegyrendszer kialakítása, játékelemek összetétele, nyitva tartás, célcsoportok).

A komplex kínálati összetétellel rendelkező, nagy- és középvárosi térhez kapcsolódó parkok egyszerre töltenek be turisztikai és rekreációs funkciót. A keresletük alapját a városok lakossága képezi, akik egy- vagy akár pár órára is felkeresik a parkot, az év során több alkalommal. A többi helyszínnél lényegesen alacsonyabb szezonálitást kell kezelniük. A városokhoz kapcsolódó turisztikai infra- és szuprastruktúra kiépítettsége, a könnyebb közlekedési elérhetősége szintén a termék alapját képezi. A hazai

kalandparkok közül a típushoz sorolható a pécsi Mecsextrém mellett Magyarország legújabb kalandparkja Sátoraljaújhelyen.

A komplex kínálati összetétellel rendelkező, természeti környezet bázisú idegenforgalmi centrumokhoz kapcsolódó parkok az ország egy-egy jelentős turisztikai desztinációjához kapcsolódnak. Az előző típushoz hasonlóan komplex kínálat kialakítására kerül sor, mely meghatározott célcsoportok – általában családok, többgenerációs utazások – igényei szerint kerül összeállításra. A keresleti bázisa a parkoknak a turistákra és kirándulókra épül. A parktípus domináns profillal rendelkező hazai példái a disszertációban vizsgált gyöngyösfalui Holdfény Liget, a sástói Oxygen Adrenalin Park.

Az egy-egy játékelemre specializálódó nagy- és középvárosi szabadidő parkok a helyi lakosság bázisára épülnek, a szabadidő eltöltésére, rekreációs lehetőséget biztosítanak. A legkedveltebb játékelem a kalandpálya, mely különböző nehézségi szintjei és pályái eltérő fizikai és állóképességgel rendelkezők számára is megfelelnek. Ez a parktípus a rekreáció kapcsolódik, mint a turizmushoz, bár a városok turisztikai kínálatát gazdagítják. Ehhez a parktípushoz sorolom a tervezett kaposvári fejlesztést vagy a már működők közül a budapesti Challengeland kalandpályát.

Az egy-egy játékelemre specializálódó, idegenforgalmi centrumokhoz kapcsolódó parkok a turistaforgalomra épülnek, de kiegészítő szerepűek lehetnek az utazási döntésben, a helyszínválasztásban. A programkínálat színesítésével a látogatói élmény kialakításában kapnak szerepet. Jellemző játékeleme/ride-ja a bob illetve a kalandpálya, esetleg a mászófal. Az ilyen típusú parkok legnagyobb gyengesége, hogy működésük összekapcsolódik a desztináció vendégforgalmával, annak alakulásába nem vagy csak korlátozottan tudnak beavatkozni. Több jellemző példát is találunk erre a típusra Magyarországon, jellemzően a Balatonhoz vagy a Bükk-hegységhez kötődnek. Így például Zánka mellett Zamárdi vagy Miskolctapolca lehet példa erre a típusra.

A típusalkotás alapján megállapítható, hogy a hazai kalandparkok még nem érték el azt a fejlettségi szintet, mely a desztinációvá válást jelenti. A legnagyobb, komplex kínálatú parkok az utazási döntéshozatalban már elsődleges vonzerőként szerepelnek, a tervezett fejlesztéseik révén megvalósulhat az önálló desztinációként történő megjelenésük a turisztikai piacon.

5. A kutatás lehetséges hasznosítása és további irányai

A hazai turizmusföldrajzi vizsgálatok kiindulópontja jellemzően egy-egy település, térség, régió, melyben az idegenforgalmi adottságok elemzésére koncentrálnak a szerzők. A korábbi kutatások így hosszú ideig megmaradtak a leíró kutatások szintjén. A termékszintű vizsgálatok a legjelentősebb terméktípusokra készültek. *A tematikus parkok és tágabban értelmezve a tematikus attrakciók kínálatának felmérése mellett a keresletük primer vizsgálata is szükséges. Több, a vizsgálatba bevont park is jelezte támogatását az ilyen jellegű kutatásoknak.*

A kutatás folytatásaként a tematikus parkok valamennyi típusának vizsgálatát tervezem, így a disszertáció harmadik logikai egységét alkotó elméleti működési modell kiterjesztése az aquaparkokra és az örökségparkokra. Így lehetővé válik az egyik legnépszerűbb termékfejlesztési irány átfogó, hazánk egészére kiterjedő értékelése. Hosszú távú célként a tematikus attrakciók hazai megjelenésének és fejlődésének vizsgálata is megfogalmazódott.

A kutatás jövőbeli irányai között nevesíthetjük a *turisztikai erőforrások és a parkok kialakításának, működtetésének kapcsolatrendszernek további vizsgálata*. A turizmus legfőbb pozitív hatásaként a foglalkoztatás- és jövedelemmultiplikátor érvényesülését szoktuk kiemelni, mely a területkiegyenlítő hatás alapja. Ezzel szemben ma már több tanulmány is rámutat arra, hogy ez a mechanizmus több – leginkább a tőkeintenzív – termékek esetében megkérdőjelezhető. *Egy átfogó kutatás keretében tervezem, hogy az egyes terméktípusok területkiegyenlítő hatását megvizsgálom és modellezem a turisztikai erőforrás igény alapján őket.*

A disszertáció potenciális hasznosítási területe természetesen maga a *felsőoktatás* is, ahol két B-szintű szak – Földrajz BSc és Turizmus-vendéglátás BA – keretében is hasznosítható a kutatási folyamat maga és annak elméleti, gyakorlati eredményei. Napjaink felsőfokú oktatásának egyik gyengeségeként az elmélet túlsúlyát emelik ki. A megoldást egyrészt az alkalmazott kutatási eredmények disszeminációjában látom, mely a gyakorlati problémák és esettanulmányok oktatásba történő beemelése révén a hallgatók látókörét növeli, versenyképesebb tudás, ismeretek és képességek kialakítását támogatja.

6. Publikációk

6.1. A disszertáció alapjául szolgáló közlemények

1. **Berki M.** 2004: *Az örökségturizmus szerepe, jelentősége és fejlesztési lehetőségei Pécs város idegenforgalmában.* – Turizmus Bulletin 8. évf. 1. szám, pp. 41–48.
2. **Berki M.** 2005: *Az örökségi értékek szerepe hazánk idegenforgalmában, hozzájárulásuk az ország turisztikai versenyképességéhez.* In: Pirisi G. – Trócsányi A. (szerk.): Tanulmányok Tóth Józsefnek a PTE Földtudományok Doktori Iskola hallgatóitól. PTE TTK FI, PTE Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, pp. 149–158.
3. **Berki M.** – Rátz T. 2006: *Kulturális turizmus Magyarországon.* In: Aubert A. (szerk.): Magyarország Idegenforgalmi Atlasza. Szakkönyv és Atlasz, Cartographia Kiadó, Budapest, pp. 12–18.
4. **Berki M.** – Csapó, J. 2006: *Comparative Analysis of Competitiveness in the Major Cultural Cities of Hungary.* In: Aubert, A. – Tóth, J. (Hrsg.): Stadt und Region Pécs. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung. Heft 243. Universität Bayreuth, Bayreuth, pp. 49-65.
5. **Berki M.** – Csapó J. (2006): *A pécs-mecseki rekultivációs területek turisztikai hasznosításának lehetőségei.* – Tájökológiai Közlemények (megjelenés alatt, közlésre elfogadva)
6. Aubert A. – **Berki M.** – Hegedüs V. – Szabó G. 2007: *Turizmustervezés: Esettanulmányok. Az idegenforgalmi helyzetértékelés elvei és módszerei.* In: Aubert A. (szerk.): A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei, eredményei. PTE TTK FI, Pécs, pp. 179–242.

7. Aubert A. – **Berki M.** – Csapó J. – Gonda T. – Hegedüs V. – Mészáros B. – Sarkadi E. – Szabó G. 2007: *Turizmustervezés: Esettanulmányok. Fejlesztési stratégiák és modellek a térségi turizmusban.* In: Aubert A. (szerk.): *A térségi turizmus kutatás és tervezés módszerei, eredményei.* PTE TTK FI, Pécs, pp. 243–316.
8. **Berki M.** 2007: *Turizmus és gazdaság.* In: László M. – Bucher E. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés válogatott, annotált bibliográfiája. A magyar regionalizmus válogatott, annotált bibliográfiája – 3.* Lomart Kiadó, Pécs. pp. 89–99.
9. Aubert A. – **Berki M.** 2007: *A nemzetközi és a hazai turizmus területi folyamatai, piaci tendenciái a globalizáció korában.* – Földrajzi Közlemények, 55. évf. 3. szám, pp. 119–131.
10. **Berki, M.** – Csapó, J. 2008: *The Geographical Basis for the Development of Thematic Routes.* In: *Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010.* Geographia Pannonica Nova 3. University of Pécs, Pécs, 2008. pp. 161-173.
11. **Berki, M.** – Szabó, G. – Spiegler, P. 2008: *Tourism As Cooperation Opportunity along the Hungarian Lower-Danube Valley.* In: Aubert, A. – Csapó, J. (eds.): *Differentiating Spatial Structures in the Central European Region.* University of Pécs, Institute of Geography, Pécs, pp. 95–105.
12. Csapó, J. – **Berki, M.** 2008: *Existing and Future Tourism Potential and the Geographical Basis of Thematic Routes in South Transdanubia, Hungary.* Besancon, 15 p.
13. **Berki M.** – Gelányi N. 2008: *Tematikus parkok és örökségturizmus: Örökségparkok a turizmusban.* In: Aubert A. – Berki M. (szerk.): *Örökség és Turizmus.* PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, 15p.
14. **Berki M.** – Szabó G. 2008: *A limes turisztikai hasznosításának lehetőségei.* In: Aubert A. – Berki M. (szerk.): *Örökség és Turizmus.* PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, 15 p.
15. Aubert A. – **Berki M.** – Csapó J. – Gelányi N. – Ginzer M. – Gyuricza L. 2009: *A klímaváltozás hatása a turizmusra.* In: Fábíán Sz. – Kovács I. (szerk.): *Az édesvízi mészkövektől a sivatagi kéregig.* Geographica Pannonica Nova 6. PTE, Pécs, pp. 195-211.
16. Aubert A. – **Berki M.** – Mészáros B. – Sarkadi E. 2009: *A helyi TDM modell adaptálásának differenciált megközelítése.* In: Hanusz Á. (szerk.): *Turisztikai desztináció – „Desztinációs menedzsment”.* Nyíregyháza Város és Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar, Nyíregyháza, pp. 3–17.
17. Aubert A. – **Berki M.** 2009: *Harmonization questions of tourism programming in Hungary.* In: *The Role of Tourism in Territorial Development 2009,* Gheorgheni, pp. 25–70.
18. **Berki M.** – Fábíán Sz. 2009: *Természeti örökség, mint a nemzetközi együttműködések ösztönzésének erőforrása a magyar-szlovák kapcsolatokban.* In: Tóth J. – Aubert A. (szerk.): *A Kárpát-medence és etnikumai.* PTE Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, pp. 35–51.
19. Aubert A. – **Jónás-Berki M.** – Marton G. 2010: *Pécs pozícionálása a turisztikai piacon.* – *Területfejlesztés és Innováció,* 4. évf. 1-2 szám, pp. 28–35.
20. Aubert A. – **Jónás-Berki M.** 2010: *A kalandparkok integratív funkciója.* In: Michalkó G. (szerk.): *Turizmus és Integráció.* Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 15 p.
21. **Jónás-Berki M.** 2010: *Új típusú attrakciók – Kalandparkok a turizmusban.* *Területfejlesztés és Innováció,* 15 p.

6.2. A disszertáció témájában tartott előadások

1. **Berki, M. 2003:** *The appearance of the heritage tourism in the regional operation programming – highlighting the South–Transdanubian Region.* In: *Sborník příspěvků studentů DSP z mezinárodní úcastí.* České Budějovice. pp. 257–260.

- Aubert A. – **Berki M.** – Szabó G. 2008: *A turisztikai magterületek kutatása és regionális jellemzői.* In: Szabó V. – Orosz Z. – Nagy R. – Fazekas I. (szerk.): IV. Magyar Földrajzi Konferenciakötet. Debrecen, pp. 492–498.

6.3. Egyéb publikációk

- Berki M.** – Szabó G. 2005: *Baranya megye turizmusának keresletelemzése és pozícionálása regionális és országos összehasonlásban. Baranya a megyék rangsorában.* In: Aubert A. – Szabó G. (szerk.): Pozíció és perspektívák Baranya megye turizmusában. Baranya Megyei Önkormányzat, PTE Turizmus Tanszéke, Pécs, pp. 11–23.
- Berki M.** – Szabó G. 2005: *Baranya megye kiemelt turisztikai terméktípusainak helyzete.* In: Aubert A. – Szabó G. (szerk.): Pozíció és perspektívák Baranya megye turizmusában. Baranya Megyei Önkormányzat, PTE Turizmus Tanszéke, Pécs, pp. 36–42.
- Berki M.** – Gonda T. 2006: *A kulturális turizmus magyarországi városi helyszíneinek pozícionálása.* – Földrajzi Értesítő 55. évf. 1–2. szám, pp. 127–140.
- Berki M.** – Mészáros B. 2007: *Pécs turizmusfejlesztésének csomópontjai.* In: Aubert A. (szerk.): A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei, eredményei. PTE TTK FI, Pécs, pp. 157–172.
- Aubert A. – **Berki M.** – Mészáros B. 2007: *Örökségmenedzselés és városfejlesztés Pécsen.* In: Pap N. (szerk.): A területfejlesztés a gyakorlatban. /A terület- és településfejlesztés oktatása – 4./ Pécs, Lomart Kiadó. pp. 115–133.

6.4. Egyéb konferencia előadások

- Berki M.** – Csapó J. 2003: *Turisztikai vezérprojektek a regionális programozás folyamatában a Dél-Dunántúlon.* In: Kis M. – Gulyás L. – Erdélyi E. (ed.): Európai kihívások 2. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, pp. 437-442.
- Berki M.** 2004: *Az örökségturizmus megjelenése hazánk idegenforgalmában.* In: Apáczai Napok 2003. Nemzetközi Tudományos Konferencia. NYME Apáczai János Tanítóképző Főiskolai Kar, Győr pp. 59–66.
- Aubert, A. – **Berki, M.** – Csapó, J. – Szabó, G. 2004: *Examples and perspectives of the Hungarian–Croatian cross-border cooperation programmes at Hungary's impending joining of the EU.* – Miscellanea Geographica Universitatis Bohemica Occidentalis 10. 2004. pp. 13–24.
- Berki M.** 2004: *A világörökségi helyszínek regionális versenyképességének vizsgálata.* In: Fiala regionalisták IV. országos konferenciája. Győr, 2004. CD-kiadvány
- Berki M.** 2004: *A pályázati rendszer változtatása a kulturális turizmus területén – a Széchenyi Tervtől a Nemzeti Fejlesztési Tervig.* In: Táj, tér tervezés – Geográfus Doktoranduszok VIII. Országos Konferenciája. Szeged, 2004. szeptember 4–5. Szeged, 2004. SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék. pp. 1–6. CD-kiadvány és <http://geography>
- Berki, M.** – Csapó, J. 2006: *The Exploitation and Opportunities of Tourism Potential of Regions Lagging Behind in South-Transdanubia.* –Journal for Geography. Številka No. 2-1. pp. 159-166.
- Berki M.** 2006: *A turisztikai beruházások hatása Pécs város funkcionális morfológiájára.* In: III. Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest. pp. 1–7. CD-kiadvány és <http://geography.hu>
- Berki M.** – Csapó J. 2006: *A turizmus lehetőségei az elmaradott, periférikus térségek fejlesztéséhez – a Dél-Dunántúli Régió mintaterülete alapján.* In: Aubert A (szerk.): Fejlesztés és képzés a turizmusban. PTE TTK FI, Pécs. pp. 179–188.